

МОНІТОРИНГ ЧИННИКІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РИЗИКИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА З СУБ'ЄКТАМИ ЗОВНІШНЬОГО І ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩ

© Тесак О.В., 2011

Розглянуто основні чинники, що впливають на ризики взаємовідносин промислового підприємства з суб'єктами його зовнішнього та внутрішнього середовищ, удосконалено класифікацію цих чинників, науково обґрунтовано етапи моніторингу впливу чинників на ризики взаємовідносин промислового підприємства.

Ключові слова: чинники впливу на ризики взаємовідносин підприємства, зовнішнє і внутрішнє середовища підприємства.

O.V. Tesak

Lviv Polytechnic National University

MONITORING OF FACTORS WHICH INFLUENCE ON RISKS OF MUTUAL RELATIONS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE WITH SUBJECTS OF EXTERNAL AND INTERNAL ENVIRONMENT

In the article are considered basic factors what influence on the risks of mutual relations of industrial enterprise with the subjects of him external and internal environment, classification of these factors is improved, the stages of monitoring of influence of factors on the risks of mutual relations of industrial enterprise are reasonable.

Key words: factors that influence the risks of enterprise relationship, external and internal environment enterprise.

Постановка проблеми. Для ефективного управління ризиками з метою їх мінімізації необхідно чітко розуміти причини їх виникнення, відслідковувати зміну чинників, що впливають на рівень ризиків, та усвідомлювати наслідки, які можуть настати для підприємства у разі ігнорування цих ризиків чи неефективного регулювання ними. Однак сьогодні більшість наукових праць присвячені визначенню рівня ризиків, а дослідженню чинників впливу часто приділяється недостатня увага.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В.В. Вітлінський та Г.І. Великоіваненко [1, с. 106] наголошують, що необхідно, досліджуючи економічні ризики, враховувати специфіку господарської діяльності підприємства, навіть у межах однієї галузі. Крім того, І.І. Сахарцева та О.В. Шляга [2, с. 27] вважають, що в Україні є специфічні причини виникнення економічного ризику, зокрема суперечливість законодавства, недієздатність правоохоронних і судових органів, безвідповідальність багатьох суб'єктів господарювання щодо виконання договорів тощо.

Для врахування особливостей кожного з ризиків взаємовідносин з метою забезпечення ефективності управління ними необхідно, зокрема, формувати на підприємстві вичерпні бази даних про чинники впливу на ці ризики. Н.Є. Кузьо [3, с. 284] зазначає, що при цьому необхідно забезпечувати цілісність баз даних, тобто, щоб інформація, яка міститься у них, не була суперечливою. Причому М. Васелевські вважає, що групуючи інформацію про контрагента, необхідно враховувати, зокрема, вимір часу (щоб оперативно реагувати на потреби контрагента), вимір якості (щоб адекватно задовольняти потреби суб'єкта взаємовідносин) та вимір витрат (щоб відмовлялись від занадто витратомістких дій) [4, с. 238]. Однак Н.Є. Селюченко та В.П. Кічор [5] наголошують на важливості врахування інформаційного ризику в управлінні підприємством та надають рекомендації щодо його зниження, оскільки використання під час прийняття чи реалізації управлінських рішень недостатньої чи недостовірної інформації може призвести до підвищення рівня ризиків взаємовідносин підприємства з суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовищ.

М.І. Диба [6, с. 103], досліджуючи джерела виникнення фінансово-економічних ризиків, пропонує їх поділяти на макроекономічні (глобальні та локальні), мікроекономічні (ризик входу, перетворення та виходу) та специфічні (ті, що притаманні певному підприємству, враховуючи його організаційно-правову форму, вид діяльності, стадію життєвого циклу тощо). У зв'язку з тим, що часто підприємствам для розширення чи реорганізації своєї діяльності необхідно позичати фінансові ресурси, О.І. Воробйова досліджує, зокрема, чинники впливу макроекономічного, мезоекономічного та внутрішнього мікроекономічного середовищ на ризики позичальника [7].

У [8] слушно зазначено, що в процесі управління ризиками доцільно враховувати як чинники, які пов'язані зі суттю певного ризику, так і чинники, пов'язані з його сприйняттям особою, яка приймає відповідні управлінські рішення щодо уникнення або прийняття та мінімізації ризику. На думку Н.В. Измайлової [9, с. 14], одними з основних чинників, що негативно впливають на економічний розвиток підприємств та їх співпрацю, є несвоєчасність розрахунків між контрагентами (значне зростання дебіторської і кредиторської заборгованості), яка спричинена, зокрема, надзвичайно високими темпами інфляції, недостатністю обігових коштів та недоступністю кредитних джерел їх поповнення тощо. А.Г. Загородній та З.О. Коваль [10] зазначають, що сьогодні в Україні у взаємовідносинах між суб'єктами підприємницької діяльності часто нівелюється такий фактор-регулятор, як „ділова репутація”, яка істотно впливає на рівень ризику співпраці. В [11] наголошується, що під час аналізу впливу чинників на ризики взаємовідносин підприємства з діловими-партнерами необхідно також враховувати політико-економічні відносини між країнами, у яких ці суб'єкти знаходяться.

Формулювання завдань статті. Завданнями статті є виділення основних чинників, що впливають на ризики взаємовідносин промислового підприємства з суб'єктами його зовнішнього та внутрішнього середовищ, удосконалення класифікації цих чинників, наукове обґрунтування етапів моніторингу впливу чинників на ризики взаємовідносин промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу. Для глибшого аналізу ризиків взаємовідносин промислового підприємства і ефективнішого регулювання вважаємо за доцільне удосконалити класифікацію чинників впливу на виникнення і зміну рівня цих ризиків. Залежно від взаємопов'язаності потрібно розмежовувати чинники, які взаємозалежні між собою, та чинники, які діють відокремлено один від одного. За направленістю дії необхідно поділяти чинники на ті, які діють в одному напрямі, та ті, які діють в різних напрямках (в тому числі і такі, що протидіють один одному). За можливістю контролю з боку підприємства варто виокремлювати чинники, вплив яких піддається контролю з боку підприємства та вплив яких не контрольований підприємством. За джерелом виникнення доцільно виділяти чинники зовнішнього середовища непрямого та прямого впливу, і чинники внутрішнього середовища підприємства. Також за структурою варто виділяти одноелементні та комплексні (що складаються з низки одноелементних) чинники.

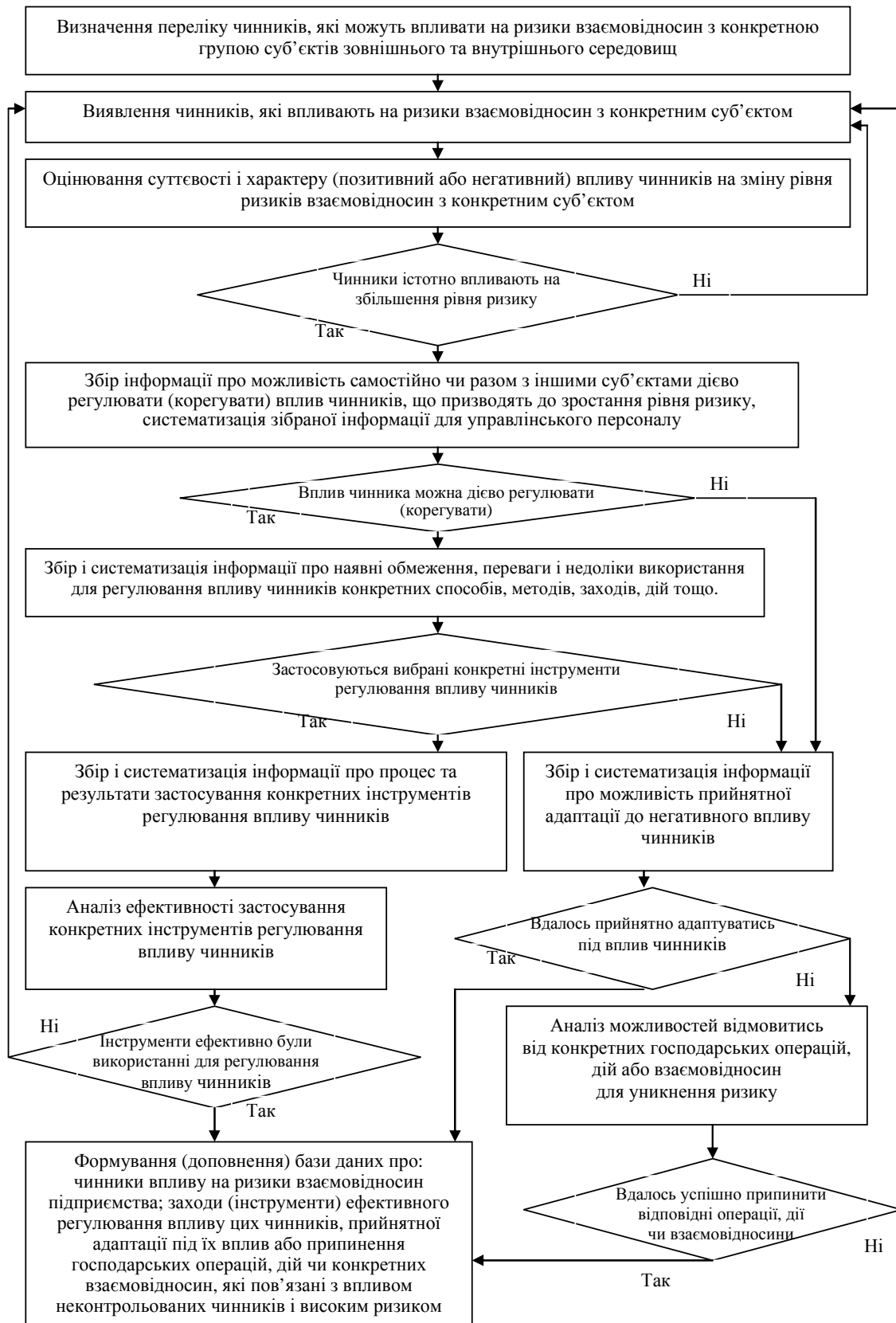
На ризики взаємовідносин машинобудівного підприємства із суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовищ впливають, зокрема, чинники, наведені у таблиці.

Основні чинники, що впливають на ризики взаємовідносин промислового підприємства з різними групами суб'єктів

Суб'єкти взаємовідносин	Чинники	
	які не залежать від конкретного суб'єкта взаємовідносин	які істотно залежать від конкретного суб'єкта взаємовідносин
1	2	3
Постачальники та підрядники	Рівень інфляції; курс національної валюти; політика держави щодо імпорту; обмеженість запасів певних природних ресурсів тощо	Цінова політика конкретних постачальників; фінансові, технічні, технологічні, організаційні та інші проблеми у постачальників та підрядників; неспроможність підрядників виконати необхідні підприємству роботи через відсутність потрібної кваліфікації чи можливостей тощо
Підприємства, що надають підприємству різні послуги (страхові тощо)	Рівень розвитку та активності страхового ринку у країні, розвиток ринкової інфраструктури тощо	Ділова репутація конкретних страхових компаній, обсяг їх фінансових ресурсів, їхня страхова політика тощо

1	2	3
Банківські установи	Надійність банківської системи країни; облікова ставка НБУ, валютно-кредитна політика НБУ; рівень інфляції; макроекономічний стан у країні тощо	Відсоткові ставки за кредитами; валюта кредитування; кредитна політика конкретних банків щодо умов надання кредиту (в т.ч. застави, термінів тощо)
Науково-дослідні інститути (НДІ)	Масштабність фінансування науково-дослідної діяльності з боку держави; наявність державних програм та проектів щодо активізації роботи науково-дослідної діяльності за пріоритетними сьогодні напрямками тощо	Забезпеченість конкретних НДІ державними та приватними замовленнями; рівень кваліфікації науково-дослідного та дослідно-конструкторського персоналу конкретних НДІ; наявність у них сучасного обладнання та лабораторій і досвіду здійснення розробок у сфері, яка цікавить підприємства-замовники тощо
Навчальні заклади	Рівень розвитку системи освіти в країні і державна політика щодо неї; кількість навчальних закладів за потрібним підприємству профілем тощо	Рівень якості освіти, яку надають конкретні навчальні заклади; статус і престижність конкретних навчальних закладів тощо
Інвестори	Інвестиційний клімат у країні, враховуючи рівень корупції, політичну стабільність тощо	Мета і цілі конкретного інвестора; величина фінансових ресурсів, які він хоче інвестувати, і умови, які при цьому виставляє тощо
Торговельні посередники	Рівень розвитку гуртових та роздрібних торговельних мереж для конкретних видів продукції промисловості тощо	Рівень торговельної націнки конкретного посередника; його монополію за доступом до споживачів у межах певного регіону; надійність виконання зобов'язань конкретними торговельними посередниками і умови, на яких вони реалізують продукцію підприємства тощо
Покупці	Рівень законодавства із захисту прав споживачів, рівень доходів населення України, курс національної валюти по відношенню до валюти, у якій розраховуються іноземні покупці тощо	Критерії, що ставлять покупці до продукції, яку виробляє підприємство; фінансовий стан конкретних покупців; частота і обсяг закупівель конкретних покупців тощо
Конкуренти	Рівень конкуренції у країні у конкретній галузі, середня рентабельність на ринку функціонування підприємства, місткість ринку, бар'єри входу на ринок і виходу з нього тощо	Частка ринку, яку займають основні конкуренти підприємства, мета та цілі конкретних конкурентів, їх конкурентні переваги, стратегії, резерви зменшення собівартості продукції і відповідно можливості цінового маневру, їх орієнтація на ринку (весь ринок, сегмент, підсегмент), активність і добросовісність дій конкурентів щодо підприємства тощо
Державні органи (контролюючі, судові тощо)	Економічний стан у країні, державна політика щодо підприємницької діяльності, рівень фіскального спрямування податкової системи, рівень податкового навантаження на підприємства, чіткість і стабільність законодавства, прозорість механізмів державного управління тощо	Корупція у конкретних контролюючих, судових та інших органах влади, чесність конкретних осіб державних органів, рівень професійної культури та дисципліни у конкретних державних органах тощо
Рейдерські структури	Рівень корумпованості судів, наявність ефективного антирейдерського законодавства тощо	Зв'язки і досвід рейдера, наявність замовлень на протиправні дії від конкретних конкурентів чи інших зацікавлених осіб, адекватність дій правоохоронних органів на рейдерські дії тощо
Громадські організації	Рівень демократії у країні та свободи слова, досконалість законодавства про громадські організації, зокрема профспілки тощо	Рівень активності та ефективності конкретних дій громадських організацій із захисту прав споживачів, професійних спілок, екологічних організацій тощо
Працівники	Кон'юнктура ринку праці, соціальна політика держави, мінімальна та середня заробітна плата у країні, рівень інфляції та безробіття тощо	Професія, рівень кваліфікації, досвід, стаж, вік, добробут та сімейний стан, риси характеру тощо
Акціонери	Врегульованість законодавства про акціонерні товариства, політика державних органів, пов'язаних з фондовим ринком тощо	Напрямки використання прибутку підприємства, стратегія розвитку підприємства, його місія і цілі, конфлікти між акціонерами тощо

Моніторинг впливу чинників на ризики взаємовідносин промислового підприємства з суб'єктами його внутрішнього та зовнішнього середовищ пропонуємо здійснювати за етапами, показаними на рисунку.

Етапи моніторингу впливу чинників на ризики взаємовідносин промислового підприємства з суб'єктами його внутрішнього та зовнішнього середовищ

Здійснюючи моніторинг, необхідно визначити повний перелік чинників, що можуть впливати на ризики взаємовідносин з конкретними групами суб'єктів зовнішнього та внутрішнього середовищ. Після цього за допомогою інструментів моніторингу необхідно виявити чинники, які впливають на ризики взаємовідносин з конкретним суб'єктом у межах певної їх групи.

Оцінювання суттєвості і характеру (позитивний або негативний) впливу чинників на зміну рівня ризиків взаємовідносин з конкретним суб'єктом необхідно здійснювати з врахуванням особливостей дії чинників (впливають окремо чи в поєднанні з іншими чинниками, прямо чи опосередковано тощо). Якщо чинник істотно впливає на збільшення рівня ризику, то здійснюють збір інформації про можливість самостійно чи разом з іншими суб'єктами дієво регулювати (корегувати) вплив чинника, який призводить до зростання рівня ризику, а також систематизацію зібраної інформації для прийняття рішень управлінським персоналом.

Якщо вплив чинника можна дієво регулювати (корегувати), то здійснюють збір і систематизацію інформації про наявні обмеження, недоліки і переваги використання для регулювання впливу чинників конкретних способів, методів, заходів, дій. Якщо управлінський персонал вибрав, затвердив і застосовує конкретні інструменти регулювання впливу чинників, то необхідно здійснювати збір і систематизацію інформації про процес і результати використання цих інструментів, на основі чого аналізуватиметься ефективність регулювання впливу чинників.

У процесі моніторингу потрібно формувати (доповнювати) бази даних про чинники впливу на ризики взаємовідносин промислового підприємства, заходи (інструменти) ефективного регулювання впливу цих чинників, прийнятної адаптації під нього або припинення господарських операцій, дій чи конкретних взаємовідносин, які пов'язані з впливом неконтрольованих чинників і високим ризиком.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Використання запропонованих етапів моніторингу впливу чинників на ризики взаємовідносин промислового підприємства з суб'єктами його внутрішнього та зовнішнього середовищ дасть змогу його керівництву вчасно виявити та дослідити чинники, які спричинили ризикові ситуації у цих взаємовідносинах, та уникнути значних фінансових втрат. У подальших дослідженнях буде розкрито методику аналізу ризиків взаємовідносин промислового підприємства із різними групами суб'єктів його внутрішнього та зовнішнього середовищ.

1. Вітлінський В.В. *Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія* / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с. 2. Сахарцева І.І. *Ризики економічної діагностики підприємства: навч. посіб.* / І.І. Сахарцева, О.В. Шляга. – К.: Кондор, 2008. – 380 с. 3. Кузьо Н.Є. *Формування баз даних для процесу моделювання ланцюга поставок* / Н.Є. Кузьо // *Логістика: Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. – 2009. – № 649. – С. 283–287. 4. Васелевскі М. *Зв'язок з клієнтом в електронних системах CRM як тренд маркетингово-логістичної діяльності* / М. Васелевскі // *Проблеми економіки та управління: Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. – 2009. – № 640. – С. 236–243. 5. Селюченко Н.Є. *Інформаційний ризик в антикризовому управлінні* / Н.Є. Селюченко, В.П. Кічор // *Проблеми економіки та управління: Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. – 2008. – № 611. – С. 197–202. 6. Діба М.І. *Основні джерела фінансових ризиків* / М.І. Діба // *Фінанси України*. – 2009. – № 5. – С. 101–111. 7. Воробйова О.І. *Напрямки концентрації основних ризиків кредитування економіки України* / О.І. Воробйова // *Фінанси, банки, інвестиції: науковий вісник*. – 2009. – № 1. – С. 6–13. 8. Даньків В.Й. *Аналіз сприйняття операційних ризиків суб'єктами господарської діяльності у Закарпатській області* / В.Й. Даньків // *Науковий вісник Ужгородського університету*. – 2010. – № 29, Ч. 1. 9. Ізмайлова Н.В. *Стан та тенденції дебіторської та кредиторської заборгованості: макроекономічний аспект* / Н.В. Ізмайлова // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2008. – № 4 (83). – С. 12–17. 10. Загородній А.Г. *Управління взаємозв'язками підприємства зі споживачами продукції: монографія* / А.Г. Загородній, З.О. Коваль. – Львів: ЗУКЦ, ПП НВФ БіАРП, 2008. – 364 с. 11. Чухрай Н.І., Криворучко Я.Ю. *Оцінювання і розвиток відносин між бізнес-партнерами: монографія / за наук. ред. Н.І. Чухрай*. – Львів: Видавництво «Растр-7», 2008. – 360 с.